

несе кваліфікативну інформацію про роботу чи результат та особистісне ставлення.

18. ЛСГ прикметників „швидкість” має 2 статистично значущих зв'язки з ЛСГ іменників: „дії, процеси, перетворення, факти, вчинки” ($\chi^2=9,988$; $K=0,031$) *rapid succession, rapid inflation, rapid expansion* та „робота, праця, продукт діяльності” ($\chi^2=16,900$; $K=0,041$) *fluent speech, errors are so rare*. Ці зв'язки є закономірними, вони зумовлюються як мовними чинниками, так і науковим стилем.

20. У ЛСГ прикметників „температура” виявлено статистично значущий зв'язок з ЛСГ іменників „природні явища” ($\chi^2=33,943$; $K=0,058$): *hot universe, vortex is colder*. Природні явища характеризуються за однією зі своїх ознак, а саме температурою, тобто семи двох ЛСГ не протистоять одна одній.

21. ЛСГ прикметників „оцінка розумових здібностей людини” утворює 2 статистично значущих зв'язки з ЛСГ іменників: „явища та поняття суспільно-політичного життя” ($\chi^2=38,089$; $K=0,061$): *robust state*; „люди за професією, посадою, родом занять” ($\chi^2=19,769$; $K=0,044$): *clever reader*. Цілком природним є зв'язок з ЛСГ „люди за професією, посадою, родом занять”, адже саме ця категорія іменників виявилась найбільш чисельною порівняно з іншими ЛСГ, які представляють людей. Це, на нашу думку, зумовлюється функціональним стилем, оскільки звертання, дискусії, обговорення точок зору стосується колег тої самої галузі, спеціальності. Факт низької частоти даного зв'язку пояснюється недопустимістю надання оцінної характеристики розуму, некоректності, що і є обмеженням, яке диктується вимогами наукового стилю. З ЛСГ „явища та поняття суспільно-політичного життя” ознака розумових здібностей людини проектується на явища та події, які характеризуються з точки зору їх логічності, правильності.

Виділення стандартних зв'язків для кожної ЛСГ прикметників дало можливість встановити особливості даних зв'язків для наукового стилю. Специфічність сполучуваності прикметників з іменниками на семантичному рівні визначається не тільки мовними та позамовними чинниками, але також і впливом стильового чинника. Особливість впливу останнього буде вивчена нами при порівнянні стандартних зв'язків семантичної сполучуваності у публіцистичному, науковому та художньому стилях.

Література

Данилович О.Д. Кількісні параметри сполучуваності прикметників з іменників в англійській пресі / О.Д. Данилович // Науковий вісник Чернівецького університету: зб. наук. праць / наук. ред. Левицький В.В. – Чернівці : Рута, 2004. – Вип. 206–207 : Германська філологія. – С. 98–112. Данилович О.Д. Інтенсивність сполучуваності лексико-семантичних груп прикметників з лексико-семантичними групами іменників у публіцистичному стилі англійської мови / Оксана Данилович // Нова філологія: зб. наук. праць / голов. ред. Манакін В.М. – Запоріжжя: ЗНУ, 2007. – № 26: Функціонування та лінгвопрагматичне вивчення мовних одиниць. Актуальні питання лінгвістики тексту та дискурсології. – С. 36–43. Левицький В.В. Статистическое изучение лексической семантики / В.В. Левицкий. – Киев: УМК ВО, 1989. – 155 с. Левицький В.В. Семасиология / В.В. Левицкий. – Винница: Нова книга. – 2006. – 512 с. Шмелев Д.Н. Проблемы семантического анализа лексики / Д.Н. Шмелев – М.: Наука, 1973. – 280 с.

УДК 811.111'344'366

ДОВГУН І. М.

(Київський національний лінгвістичний університет)

ПРИНЦИПИ Й ЕТАПИ МОРФОНОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ

У статті подаються основні принципи й етапи морфонологічного аналізу та показано роль такого дослідження для економного опису всіх морфонологічних чергувань у морфемах. На прикладі сучасної англійської мови проаналізовано такі випадки чергування фонем (при формо- та словотворенні) в корневих морфемах, які містять будь-яку морфонологічну характеристику.

Ключові слова: морфонологічний аналіз, морфонологічне правило, морфема, морф, морфонема.

Довгун І. М. Принципы и этапы морфонологического анализа. В статье рассматриваются основные принципы и этапы морфонологического анализа, а также показано роль такого исследования для экономного описания всех морфонологических чередований в морфемах. На примере современного английского языка проанализированы такие случаи чередования фонем (при формо- и словообразовании) в корневых морфемах, которые имеют всякую морфонологическую характеристику.

Ключевые слова: морфонологический анализ, морфонологическое правило, морфема, морф, морфонема.

Dovgun I. M. The Principles and Stages of the Morphological Analysis. The article deals with the main principles and stages of the morphological analysis. The role of such investigation for the economic description of all morphological alternations in the morphemes is shown. Such cases of the changes of the phonemes in the root morphemes, which have any morphological characteristic, in Modern English are analyzed (in a form and word formation).

Key words: morphological analysis, morphological rule, morpheme, morph, morphoneme.

Однією з важливих проблем морфонології, що привертає увагу багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців [Макаев 1969; Кубрякова 1983; Реформатский 1970; Чурганова 1973; Harris 1970;

Hockett 1947], є аналіз морфологічних даних. До фактів морфології ми відносимо такі фонемні зміни в складі морфів однієї морфеми, які допомагають сигналізувати про певні граматичні функції. Об'єктом морфологічного дослідження є правила, що показують відповідність між фонемним оформленням морфів однієї і тієї ж самої морфеми та граматичними ролями цих морфів у системі мови. Стаття має на меті висвітлити основні принципи й етапи морфологічного аналізу та розглянути такі випадки чергування фонем (при формо- та словотворенні) в кореневих морфемах, які містять будь-яку морфологічну характеристику, у сучасній англійській мові. Зазначена мета потребує вирішення таких завдань: сформулювати основні етапи морфологічного дослідження, показати роль такого аналізу для економного опису морфологічних чергувань в морфемах і обґрунтувати її на матеріалі корневих варіантів морфем в іменниках англійської мови, що позначають будь-які морфологічні категорії як в словозміні, так і в словотворі.

Об'єктом морфологічного аналізу є структура морфеми, що описується у фонологічних термінах. Оскільки в сучасній лінгвістиці існує декілька інтерпретацій поняття морфеми, то при складанні схеми морфологічного дослідження необхідно вказувати, які підходи до ідентифікації цих одиниць враховуються.

Л. Блумфільд свого часу представив свою тріаду тверджень щодо поняття морфеми: 1) мовна форма, яка не наділена частковою фонетично-семантичною подібністю з іншою вважається морфемою; 2) оскільки морфема може бути описана з фонетичної точки зору, то вона складається з однієї чи більше фонем; 3) морфема в деяких випадках може мати дві чи більше форм [Bloomfield 1984, p. 161–164]. Уживання слова “форма” у третьому твердженні призвело до незгодженості положень вченого.

Для того, щоб знайти вихід із даної ситуації, З. З. Харріс пропонує розрізнити морфемний альтернатив – мінімальну послідовність фонем, яка наділена значенням у різних зворотах мови і яку можна виділити в потоці мови, та морфемну одиницю. Коли два морфемні альтернативи мають однакове значення, але відрізняються між собою однією чи кількома фонемами і знаходяться у додатковій дистрибуції, то вони згруповуються в єдину морфемну одиницю [Harris 1970, p. 80]. На основі цього лінгвіст доводить, що морфемні одиниці мають різні форми – морфемні альтернативи, які складаються з фонемних одиниць. Більшість лінгвістів прийняли ідею З. З. Харріса щодо морфемного альтернатива, щоправда Ч. Хокетт замінив цей термін на “морф” як альтернативу довшому терміну та відповідно до аналогії: “(allo)phone : phoneme = morph : morpheme” (алофон : фонема = морф : морфема) [Hockett 1947, p. 322].

Таким чином, розмежування морфів і морфем привернуло увагу до нового предмета лінгвістичного дослідження, а саме морфології, яку Ч. Хокетт визначає як галузь граматики, що вивчає фонемне оформлення морфем, слів і конструкцій безвідносно до їх значення [Hockett 1958, p. 107]. Різниця у фонемному оформленні альтернатив морфем вибудовує морфофонеміку. Морфофонемне дослідження може залучати морфони – символи, що використані замість фонем [Hockett 1947, p. 323]. Ми вважаємо, що хоча морфологія не відноситься до основних рівнів мови, а є проміжним, однак вона самостійна, саме в ній відбувається висвітлення певних граматичних значень.

Р. Уеллз зауважує, що коли дослідник ділить мовні одиниці на найменші значущі одиниці – морфеми, то ряд морфем у будь-якій мові має більше, ніж по одному морфемному альтернативу. Фонемне чергування в даних морфах обумовлене однією фонемою та може бути описане, класифіковане й зване з варіантами морфів інших морфем у термінах морфофонеміки (термін Р. Уеллза). Будь-які два морфи однієї морфеми перебувають у відношенні морфофонемної альтернативи один з одним [Wells 1949, p. 100].

При морфологічному аналізі особливе значення має процес віднесення морфів до однієї морфеми. О. О. Реформатський представив блискучий аналіз випадків тотожності/нетотожності корневих морфем, де головну роль при зведенні в одну морфему її варіантів надав граматичним факторам:

- 1) Морфеми вважаються різними, коли вони різні за фонемним складом, належать до різних словозмінних парадигм і не мають нічого спільного в лексичному значенні.
- 2) Морфеми є неоднаковими, якщо вони пов'язані лише суплетивно, оскільки в цьому випадку, крім нетотожності морфеми, спостерігається нетотожність складу фонем, хоча ці різні морфеми наділені однаковими функціями та значеннями.
- 3) Морфема вважається одною і тою ж самою, якщо в ній наявна внутрішня флексія. Таке чергування фонем утворює словозмінні та словотворчі форми й належить тільки до морфології.
- 4) Морфема є однією і тою ж самою, якщо в ній наявне морфологічне чи історичне чергування. Такі фонемні розходження характеризуються незалежністю від їх позицій, пов'язані з морфологією і спрямовані на утворення граматичних форм.

5) Морфема вважається однією і тою ж самою, якщо в ній наявне фонетичне варіювання, яке залежить від його позицій, а тому не має ніякого відношення до морфології, а є предметом розгляду в фонології [Реформатский 1970, с. 415–420].

Хоча ми не відносимо внутрішню флексію до морфології, а розглядаємо її як морфонологічне явище, проте, підтримуючи позицію О. О. Реформатського, вважаємо, що існує міцний зв'язок між ототожненням морфів однієї морфеми й ототожненням варіантів однієї фонемі, що представлені в даній морфемі. Про важливість такого підходу неодноразово наголошували й інші представники Московської фонологічної школи. Зокрема, Р. І. Аванесов у тотожності морфем вбачає тотожність фонемного ряду, який є елементом даної морфеми, в нетотожності – розходження у фонемних рядах. При цьому варіантами однієї морфеми вважаються такі, що характеризуються як суттєві для граматики та лексикології і не обумовлені позицією з погляду закономірностей звукової системи в даний етап її розвитку [Аванесов 1974, с. 36].

Е. А. Макаєв і О. С. Кубрякова, вивчаючи всі морфонологічні явища в термінах морфонологічного ряду, вважають, що згрупування морфів в одну морфему залежить від розуміння морфеми як об'єкта даного дослідження, адже саме вона визначає принципи такого опису. Морфема представлена авторами як структурна одиниця, що характеризується водночас формальними та функціонально-семантичними зв'язками з іншими одиницями мови; саме така співвіднесеність є основою для об'єднання морфів в одну морфему. Під формальною подібністю складників морфеми вчені мають на увазі не фонетичну, а фонемну подібність. Отже, фонемна схожість у них виступає як основний критерій ототожнення морфеми, що дозволяє дослідникам встановити межі одного морфонологічного ряду. Саме такий підхід зумовлює відкидання суплетивних форм як членів однієї морфеми [Макаєв 1969, с. 102–104]. В цьому ми їх підтримуємо. В іншій статті Е. А. Макаєв і О. С. Кубрякова називають два критерії, якими потрібно керуватися при зведенні морфів в одну морфему, а саме: фонемна схожість і участь в одному парадигматичному ряду [Макаєв 1967, с. 19].

Протилежної думки дотримується В. Г. Чурганова, яка стверджує, що для морфонологічного аналізу важливі лише загальні моменти в фонемному оформленні морфемного елемента, вони є достатніми для констатації тотожності різних варіантів морфеми, а не тотожності функції, й оскільки морфонологія не пов'язана зі змістовою стороною мови. В морфології поділ плану вираження повинен збігатися з планом змісту, а морфонологія цікавиться регулярним характером модифікацій фонемної організації та складу слова [Чурганова 1973, с. 34]. Як бачимо, дослідниця відокремлює морфонологічні дані від відношень між планом вираження та планом змісту і досліджує лише формальну організацію морфем, закономірності трансформації одних морфів у інші. Ми не можемо погодитися з поглядами В. Г. Чурганової щодо заперечення функціональної значущості морфонологічних чергувань, адже фонемні зміни елементів морфів вказують і на зміну їх функцій. Про це писали й О. С. Кубрякова та Ю. Г. Панкрац: “За своєю природою морфонологічні явища належать до такого класу явищ, у яких відмінності в плані вираження сигналізують про наявність відмінностей і в плані змісту” [Кубрякова 1983, с. 16]. На думку цих вчених, завдання морфонологічного дослідження полягає у виявленні всіх типів морфонологічних чергувань і опису при цьому їх фонологічного субстрату та морфологічної функції, яку вони виконують [Кубрякова 1983, с. 21].

Отже, завданням морфонологічного аналізу є виділення досліджуваних морфем, визначення кількості фонетичних форм – морфів, що представляють дані морфеми, і присвоєння морфонологічного правила, яке констатує умови чергування фонем у морфах. Будь-яка морфема представлена принаймні одним морфом. У деяких варіантах морфеми альтернуючі фонемі обумовлені фонологічно, тобто зміна приголосної або голосної залежить від її позиції у слові. Так, регулярні форми множини іменників і часу дієслів є фонологічно обумовленими, тому що вибір афікса залежить від кінцевої фонемі кореневих морфем. Але до них ми не можемо віднести такі випадки, як *wife – wives* з одного боку, *spend – spent – spent* з іншого, оскільки ці чергування є допоміжними (у першому випадку) чи основними (у другому випадку) засобами вираження граматичної категорії, тому вони обумовлені морфологічно. Основною умовою морфонологічного дослідження є наявність чергування фонем у варіантах досліджуваної морфеми, яке повинно бути обумовленим не фонологічно, а морфологічно, тобто воно повинно сигналізувати про виконання даними морфами якоїсь граматичної функції. Ми виділяємо такі етапи проведення морфонологічного аналізу:

- 1) Відбір можливих морфів, які представляють досліджувану морфему.
- 2) Вияв фонемних чергувань у морфах, що слугують засобами вираження граматичної інформації.
- 3) Визначення для кожного варіанта морфеми його граматичного значення.
- 4) Опис морфонологічних чергувань, яким підлягають морфи, за допомогою морфемом,

тобто фонем, які чергуються, виконуючи морфологічну роль.

5) Присвоєння морфонологічного правила, яке пояснює умови чергування фонем у морфах однієї морфеми.

Підтримуючи думку О. С. Кубрякової та Ю. Г. Панкраца, ми вважаємо, що об'єднання морфів в одну морфему ізоморфна парадигмі слова, оскільки як будь-яке змінне слово представлене системою словоформ, так і морфема представлена набором морфів [Кубрякова 1983, с. 25]. Саме тому в нашому морфонологічному дослідженні, описуючи змінні компоненти варіантів морфеми, ми можемо використовувати поняття парадигми, у якій місце словоформ будуть займати конкретні морфи однієї морфеми, місце флексій займатимуть одиниці морфонологічного чергування – морфонеми, а замість назв словозмінних форм будемо писати граматичне значення цих морфів. Опис парадигми певної морфеми дасть нам змогу згрупувати усі морфеми одного класу з однаковим типом морфонологічних чергувань і вивести морфонологічне правило, що пояснюватиме умови такого чергування.

Спробуємо довести нашу точку зору на прикладах кореневих морфем, що представлені змінними морфами, деяких іменників в сучасній англійській мові. Так, парадигма морфеми *leaf* матиме такий запис (див. табл. 1):

Таблиця 1

Парадигма морфеми *leaf*

Морф	Морфонема	Граматичне значення в словозміні
<i>leaf</i> /li:f/	/f/	однина
<i>leav-</i> /li:v/	/v/	множина

Подана парадигма морфеми *leaf* (в табл. 1) дає нам змогу об'єднати однотипні морфеми в іменниках *calf, half, knife, life, sheaf, shelf, thief, wife, wolf*, у яких відбувається морфонологічне чергування кінцевої приголосної фонем /f/ на /v/ під впливом наступного афікса *-es/-s*. Така морфонологічна альтернація слугує додатковим засобом вираження морфологічної категорії, а саме – однини та множини. Парадигму морфеми *foot* подаємо таким чином (див. табл. 2):

Таблиця 2

Парадигма морфеми *foot*

Морф	Морфонема	Граматичне значення в словозміні
<i>foot</i> /fut/	/u/	однина
<i>feet</i> /fi:t/	/i:/	множина

Таку саму парадигму (в табл. 2) мають слова *tooth, goose*. Наведені приклади представляють вокалічне чергування /u/~i:/ в корневих морфемах як єдиний засіб вираження числа.

Таблиця 3

Парадигма морфеми *bath*

Морф	Морфонема	Граматичне значення в словозміні
<i>bath</i> /ba:θ/	/θ/	однина
<i>bath-</i> /ba:ð/	/ð/	множина

Таку саму парадигму (в табл. 3) мають морфеми в іменниках *path, oath*, де альтернація /θ/~ð/ супроводжується афіксом *-es* і є допоміжним засобом передачі морфологічної категорії.

Подібні парадигми можна побудувати й для корневих морфем у словотворенні. Так, для *race – rac-ial* (див. табл. 4):

Таблиця 4

Парадигма морфеми *race*

Морф	Морфонема	Граматичне значення в словотворі
<i>race</i> /reis/	/s/	іменник
<i>rac-</i> /rei:f/	/f/	прикметник

До цього класу відносяться також *grace – gracious, malice – malicious*, у них чергування позначає приналежність до різних частин мови.

Таблиця 5

Парадигма морфеми *act*

Морф	Морфонема	Граматичне значення в словотворі
<i>act</i> /ækt/	/t/	дієслово
<i>act-</i> /ækf/	/f/	іменник

Цього самого типу (див. табл. 5) морфеми з однаковим морфонологічним чергуванням і в словах *commit – commission, permit – permission, relate – relation*.

Отже, введення поняття морфонологічної парадигми дозволяє економніше описати усі

морфонологічні випадки чергувань фонем у морфах певної морфеми. Воно сприяє раціональнішій класифікації морфонологічних альтернатив і визначенню їх граматичного значення, правильному присвоєнню того чи іншого морфонологічного правила, дія якого пояснює фонологічний субстрат таких чергувань і їх граматичну роль. Такі етапи дослідження дозволять проаналізувати увесь інвентар морфонологічних чергувань і показати їх значущість в граматичній системі мови, а також звести дані морфонології в єдину систему правил.

Література

- Аванесов Р. И. Русская литературная и диалектная фонетика / Рубен Иванович Аванесов – М.: Просвещение, 1974. – 287 с. Кубрякова Е. С. Морфонология в описании языков / Елена Самойловна Кубрякова, Ю. Г. Панкрац. – М.: Наука, 1983. – 119 с. Макаев Э. А. О предмете и задачах морфонологии и ее месте среди других лингвистических дисциплин / Энвер Ахмедович Макаев, Елена Самойловна Кубрякова // Единицы разных уровней грамматического строя языка и их взаимодействие. – М.: Наука, 1967. – С. 3–35. Макаев Э. А. О статусе морфонологии и единицах ее описания / Энвер Ахмедович Макаев, Елена Самойловна Кубрякова // Единицы разных уровней грамматического строя языка и их взаимодействие. – М.: Наука, 1969. – С. 87–119. Реформатский А. А. О соотношении фонетики и грамматики (морфологии) / Александр Александрович Реформатский // Из истории отечественной фонологии. – М.: Наука, 1970. – С. 398–421. Чурганова В. Г. Очерк русской морфонологии / Валерия Григорьевна Чурганова. – М.: Наука, 1973. – 240 с. Bloomfield L. Language / Leonard Bloomfield. – London : The University of Chicago Press, 1984. – 569 p. Harris Z. S. Papers in Structural and Transformational Linguistics / Zellig Sabetta Harris. – Dordrecht : Reidel, 1970. – 850 p. Hockett C. F. A System of Descriptive Phonology / Charles F. Hockett // Readings in Linguistics: the development of descriptive linguistics since 1925; [ed. by M. Joos]. – Washington, D. C.: American Council of Learned Societies, 1958. – P. 97–108. Hockett C. F. Problems of Morphemic Analysis / Charles F. Hockett // Language. Journal of the Linguistic Society of America. – 1947. – № 23, Vol. 4. – P. 321–343. Wells R. S. Automatic Alternation / Rulon S. Wells // Language. Journal of the Linguistic Society of America. – 1949. – № 25, Vol. 2. – P. 99–116.

УДК 811.111'373 – 027.22

ДРОЗДОВ В.А.

(Донецкий национальный университет)

ДРОЗДОВА Н.В.

(Донецкий национальный политехнический университет)

КОНКУРИРУЮЩАЯ ПАРА DOVE – DIVED В ИСТОРИИ АМЕРИКАНСКОГО ВАРИАНТА АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

У статті розглядається конкурентна пара *dove-dived* в американському (АЕ) та британському (ВЕ) варіантах англійської мови. Якщо в ВЕ форма *dove* діалектна, не літературна, то в АЕ ця форма належить до літературного стандарту.

Ключові слова: архаїзм, конкурентні словоформи, літературний стандарт, американський та британський варіанти англійської мови.

Дроздов В.А., Дроздова Н.В. Конкурирующая пара *dived-dove* в истории американского варианта английского языка. В статье рассматривается конкурирующая пара *dived-dove* в американском и британском вариантах английского языка. Если в ВЕ форма *dove* диалектная, то в АЕ эта форма принадлежит литературному стандарту.

Ключевые слова: архаизм, конкурирующие словоформы, литературный стандарт, американский и британский варианты английского языка.

Drozdov V.A., Drozdova N.V. Struggle between *dove-dived* in the history of American English. The article studies the struggle between *dive-dive* in the history of American (AE) and British English (BE). If in BE the form *dove* is dialectal, in AE it belongs to the literary standard.

Key words: archaism, struggling forms, literary standard, American and British English.

Тема данного исследования имеет непосредственное отношение к проблеме вариативности языка и вариантности языковых единиц. Актуальность настоящего исследования обусловлена возрастающим интересом к проблемам пространственной и временной вариативности языка, недостаточной изученностью диахронных аспектов территориального варьирования и механизмов формирования вариантных языковых систем.

Новизна настоящего исследования определяется тем, что в статье на примере форм *dove-dived* впервые рассматривается проблема возникновения и развития различительных признаков АЕ на морфологическом уровне, а также предпринимается попытка показать механизм образования дивергентных процессов в морфологии АЕ. До сих пор в историческом плане проблема развития АЕ